

A Dunajeci monostor története

A Szepesség fontos területnek számított a karthauzi szerzetesek életében: egy viszonylag zárt területen két monostora is létezett a rendnek. Történészek sora vallja, hogy a Lechnic falu mellett épített monostor a XIV. századi hatalmi harcoknak köszönheti létezését.¹ Ismerünk olyan nézeteket is, miszerint a dunajeci volt az első lengyel alapítású karthauzi ház.² A kor befolyásos családjainak viszálya több nyomot is hagyott az utókor számára: a Nagylomnici és a Tarkői családok³ ellenlábait a Görgei család felmenői képviselték.⁴

A szász eredetű családok sokáig ragaszkodtak a szász közösséghez, ügyeiket is inkább saját köreiken belül intézték. A Görgeiek elődei 1256-ban nyerték el országos nemesi címüket, ennek ellenére 1278-ban aranyadói joggal szereztek meg Görgöt.⁵ A család tagjai közül sokan viselték a szászok *comes*e címet. A Görgei és Svábi családok a Szepességben és Sáros megyében alakították ki birtokaik központját. Közös ősöknek Arnold comest tartják, erről azonban nem rendelkezünk konkrét forrással. Arnoldnak két fia volt, az egyik Jordán, aki a Görgei család őse lett, a másik Detre,⁶ aki pedig a Svábi család ősatya.⁷ Jordán először IV. Béla király adománylevelében tűnik fel, amikor az uralkodó a halicsi hadjárat során tanúsított erőfeszítéseit jutalmazta. Mind az ő, mind a fiai, János, Arnold – a későbbi szász gróf – és Éliás, további birtokai is a Szepesség északi részén terültek el, egészen a Dunajec folyóig.⁸ Arnold másik fiával, Detrével, egy 1263-as határjárás során találkozunk, amelyben érintett volt a sáwnyiki ciszterci apátság.

A Lomnici család Rikolfot, Adolf szepesi prépost testvérének, Rudigernek fiát tekintti ősenek.⁹ A család első birtokait II. András király adománya révén, Poprád környékén

¹ DEDEK 1889, 85.; FEKETE NAGY 1934, 240.; BEŇKO 1985, 166.; BUCHTA 2005; RUCIŇSKÝ 2009, 415.; RÁBIK 2011, 92.

² Az érintett szerzőket és a műveket lásd: WITKOWSKI 2011, 57–58.

³ Lomnic település sokáig megtartotta nevét, ám a későbbiekben, hogy megkülönböztessék azt a Görgői család két Lomnic településétől, először Nagylomnic, majd később Kakaslomnic néven szerepelt az oklevelekben. A Kakas gyakori név volt a családban. FEKETE NAGY 1934, 211.

⁴ RÁBIK 2012, 79.

⁵ FEKETE NAGY 1934, 314.

⁶ Arnold comes fiát a szakirodalomban, illetve az okleveles forrásokban is több megnevezéssel illeték. Tydricus, Theodorik, Ditrik, Detrik, Teodor, Tódor, Detre nevek mindössze variánsai egy keresztnévnek. A germán eredetű név gyakorinak mondható a Szepességben, ami a német ajkú lakosságnak köszönhető.

⁷ LABANC 2009A, 27.

⁸ LABANC 2009A, 29.

⁹ Dedek Crescens Lajos őt tekinti a család ősenek. Rudiger egy tiroli származású nemes, aki a hagyomány szerint Bertold merániai herceg udvarában szolgált. Feleségül vette Bertold lányának, Gertrúdnak egyik udvarhölgyét és tanácsadóját, így kerültek Magyarországra. DEDEK 1889, 97.; CHALUPECKÝ 1994, 77. A Berzeviczy család történetével legújabbban Ján Endrődi foglalkozott, aki hosszasan fejtegette az eddigi szakirodalom véleményét az elődökről, megnevezésükről: ENDRŐDI 2006, 43–48. A család kialakulásáról: LABANC 2009B, 14–30.

szerezte. A birtokosok, akik valószínűleg Gertrúd királyné hazájából érkeztek, a szepesi őserdők irtásával és a terület betelepítésével szereztek maguknak érdemeket.¹⁰

Rikolf testvérével együtt tevékenyen részt vett a Szepesség életében, így például Roland ispán lázadásában is szerepet vállaltak. 1289-ben halt meg, és legalább öt fiút hagyott maga után: Kakast, Jánost – aki a Lomnici előnevet kapta és a máig élő Berzeviczi család alapítója lett –, II. Rikolfot, aki a Tarkói előnevet használta és a Tarczai család alapítója lett, melynek 1556-ban szakadt magja,¹¹ továbbá Henriket és Makow-ot.¹² Kakas és Rikolf voltak azok, akik a híres szepesi prépost, illetve püspök, Jakab halála után megpróbálták megszerezni hagyatékát. Kísérletük, köszönhetően az esztergomi érsek és a pápai legátus egyházi büntetéseinek, nem járt sikerrel.¹³

Kakas mesternek fontos szerepe volt nemcsak a megye történetében, de Károly király hatalmának megszilárdításában is: az első sorokban harcolt Szepes vár elfoglalásakor.¹⁴ Ő maga megsérült, két rokona meghalt, harminckét szerviense pedig szintén odaveszett, a veszteség enyhítésére a király 1307-ben Órfalut adományozta neki.¹⁵ Az adománnyal azonban volt egy aprócska hiba, legalábbis a Görgei család részéről. A kérdéses birtokot László király már 1302-ben nekik adományozta. A falu hovatarozása miatt kialakult nézeteltérés lett a két család közötti nyílt konfliktus kiváltó oka.¹⁶

A kialakult rossz viszony Görgei Arnold comes fiának, Detrének a megölésével érte el a csúcspontját.¹⁷ Az elkövető pedig nem más volt, mint a nagylomnici Kakas mester familiárisa, Bank Hermann. A gyilkosság nyomán indított perben a szepesi szászok grófja, István hozott ítéletet 1307. március 29-én, e szerint Kakas mester köteles volt négyezer misét mondatni, valamint 6 monostort javakkal ellátni, illetve létrehozni. Pirhalla Márton megfogalmazása szerint az ítélet amellett, hogy beleillett a kor vallásos légkörébe,¹⁸ végrehajtása lehetetlen vállalkozás volt. Hat monostor alapítása irreális anyagi terhet jelentett. A szakirodalomban ennek ellenére az a nézet terjedt el, hogy Kakas mesternek az említett monostorokat ténylegesen meg kellett alapítania. A kortárs szerzők közül Miroslav Števík hívta fel a figyelmet arra, hogy a legcélszerűbb értelmezése az ítéletnek, hogy nem hat monostort kellett alapítania, hanem alkalmassá kellett tennie azokat a 400 (!) mise elmondatására.¹⁹ Ezenfelül a gyilkosság elkövetőjének Ró-

¹⁰ Az első telepések között szlávok is voltak, erre utal a falvak megnevezése is. HRADSKÝ 1888, 19.; FEKETE NAGY 1934, 210–211.; TÖRÖK–LEGEZA 2001, 31.; ŠTEVÍK 2005, 9.

¹¹ DEDEK 1889, 98.

¹² HOMZA 2009, 323.

¹³ RUCÍNSKY 2009, 403.

¹⁴ RÁBIK 2012, 77.

¹⁵ SUPPLEMENTUM II. 25–26. 19. sz.; WAGNER I. 34–35.; RÁBIK 2007, 14.; RÁBIK 2006, 42–43. A birtoknak fontos szerepe lesz a következőkben.

¹⁶ RÁBIK 2012, 77.

¹⁷ HRADSKÝ 1888, 46.; CHALUPECKÝ 1994, 78.; RÁBIK 2012, 79.

¹⁸ RDSL I. 465. sz.; WAGNER III. 251–253.; FEJÉR VIII/1. 239. 120. sz.; SUPPLEMENTUM II. 26. 20. sz.; AOKLT. II, 138. sz.; PIRHALLA 1899, 37–38. (= DL 1703. Másolat: DL 71261.) A szerző értelmezése szerint Kakas mesternek 7 kolostort kellett felkérnie arra, hogy az elhunyt lelki üdvéért összesen 4000 misét mondjanak el. Pirhalla Márton lábjegyzetekben darabokra szedi Hradský József állításait, a későbbi szakirodalom mégis utóbbi nézeteit hangsúlyozva dolgozik. Dedek Crescens Lajos is felhívja a figyelmet az ítéletvélre, annak szövegében ugyanis szerinte is tükröződik a kor vallásossága. DEDEK 1889, 99.

¹⁹ ŠTEVÍK 2010, 13.

mába kellett zarándokolnia, majd hazatérése után hasonló céllal fel kellett keresnie a compostellai Szent Jakab-templomot is, legvégül pedig az aacheni Boldogságos Szűz kegyhelyénél kellett megjelennie.²⁰

Bárhogyan is fogalmaztak az ítéletlevélben, a karthauzi rend számára a legfontosabb az volt, hogy Kakas mester – talán Henrik szlavón bán tanácsára, aki ismerte a néma barátok remeteségeit – birtokán monostort alapított számukra.²¹ Miután Menedékszirt perjele megvizsgálta, hogy a terület alkalmas-e a szerzetesrend működéséhez, közvetítette a seitzi előljáró, a rend generális perjele felé az alapítási szándékot.²²

A monostor alapítólevelében Kakas mester kegyes adományának háttéréről egyetlen szó sem olvasható. A vezeklési szándék, mint alapítási tényező egyedül a menedékszirti krónika XVIII. századi kamalduli folytatásában jelenik meg, ahol a szerző arról írt, hogy a dunajeci monostor alapításának háttérében egy gyilkosság áll.²³ Összegezve elmondható, hogy a kor szellemének nagyon is megfeleltetett, hogy a kirótt büntetést a miscadományokon túl különböző egyházi intézmények támogatásával, illetve egy monostor alapításával róttá le. Kakas mester alapítási szándéka ráadásul meghallgatásra is talált. A karthauzi generális káptalan határozatai szerint ugyanis ebben az időben már csak úgy engedélyezték egy új monostor alapítását, ha annak működése anyagilag biztosítva van. Mindezt másik oldalról támogatta meg Henrik bánnak az 1308. júliusi levele, amellyel ígéretet tett arra, hogy a leendő monostor közelében fekvő birtokaiból részesíteti a monostort.²⁴

Kakas mester az első lépést 1308-ban tette meg, amikor egy közelebről meg nem nevezett erdőt adományozott a menedékszirti szerzeteseknek.²⁵ A birtok minden bizonnyal közvetlenül Lechnic falu mellett feküdt. A karthauziak először gazdasági épületeket építhettek a területen, amelyeket csak az elkövetkezendő években alakítottak át monostorrá, illetve az építkezés megkezdéséhez szükséges munkálatokat végezték el – ezt a területet nevezték Szent Antal völgyének. Ezzel magyarázható az a körülmény is, hogy a szerzetesek nem a „semmi közepén” építettek egy új központot, hanem egy meglévő – bár csak néhány éves – tradíciót folytattak. Később a monostor tulajdonába került maga Lechnic falu is, de érdekes megfigyelni a karthauziak megnevezését a korabeli oklevelekben (erre Vladimír Rábik hívta fel a figyelmet): Lechnic melletti, illetve Dunajec menti monostorként emlegették,²⁶ és csak később jelent meg a Szent Antal-völgyi jelző.²⁷

²⁰ A zarándoklatokról és Kakas mester büntetéséről bővebben: CSUKOVITS 2003, 56–58.

²¹ DEDEK 1889, 99–101. A szerző megállapítása szerint Henrik személyesen kereste fel a seitzi perjelt, aki a terület vizitátora volt. Ő irányította a bánt a menedékszirti perjelhez, aki ezután elvégezte az alapítandó monostor környékének vizsgálatát – ez pedig a család székhelyének közelében volt.

²² Csak említésből ismert. FEJÉR VIII/1. 251.; AOKLT. II. 411. sz.; RDSL I. 577. sz. (= DF 258179.).

²³ A menedékszirti krónikáról bővebben: VIDA 2015, 107–125.

²⁴ FEJÉR VIII/1. 251–252.; AOKLT. II. 412. sz.; RDSL I. 262. 578. sz.; SMÍČIKLAS VIII. 221–222. (= DF 258179.; Ágoston zágrábi püspök, 1308. 9. 9.).

²⁵ MNL OL, Acta ecclesiastica, Fasc. 44. Nr. 15, Fol. 3v.

²⁶ RÁBIK 2012, 81. A szerző ezen a helyen csak két példát hozott, de ezek hűen tükrözik a leírakat: „circa Donays” (DF 266977.), „prope Lechnicz” (DF 272977.). SLIVKA 1996, 210.

²⁷ ŠTEVÍK 2007, 6.

Mikor már minden előkészület megtörtént, nem várt támadás érte a jövőendő karthauzi telepet. Az alapítás ellen a rendtársak, a menedékszírti szerzetesek tiltakoztak.²⁸ A Keresztelő Szent János tiszteletére felszentelt karthauzi remeteség perjele ebben az időben az a Márton volt, aki plébánosként elősegítette a szerzetesek letelepedését a Szepességen. Márton alapjában véve nem a rend terjeszkedése ellen tiltakozott, hanem úgy vélte, hogy egy szegény régióban, ahol még az első monostor sem erősödött meg, hibás döntés egy újabb házat alapítani. A generális káptalan is megerősítette Márton perjel aggodalmát. Ekkor születhetett az a megegyezés, miszerint az új monostor a menedékszírtiek fiújaként fog létrejönni. Tehát az eddig adományozott javak mind az első telep tulajdonába kerülnek azzal a feltétellel, hogy azok bevételeit a Lechnic melletti építkezésekre fogják fordítani.²⁹

A második karthauzi monostor „alapítólevelei”

Noha, mint láttuk a második szepességi karthauzi telep története már 1307-ben elkezdődött, mégpedig a Kakas mesterre kimondott ítélet után, mégis ennek írásbeli megfogalmazására több mint egy évtizeddel később került sor. Az alapításra vonatkozó első oklevelet a szepesi káptalan adta ki 1319. május 9-én. Ebben Kakas mester saját, valamint felesége és elhunyt fia lelki üdvének megváltására a menedékszírti monostornak adományozta monostor alapítására a Lechnic nevű 62 telket magába foglaló faluját minden tartozékával, illetve a Dunajec vizében való halászati joggal.³⁰

Tartalmi szempontból az oklevél rövidnek és tárgyilagosnak mondható. Viszont utalást találunk arra, hogy Lechnic falut Kakas mester királyi adomány útján szerezte meg.³¹ Ez az első hiteles említése a birtoklás címének, jóllehet az oklevélből nem tudjuk meg, hogy a comes mikor lett a falu tulajdonosa. Annál többről árulkodik az 1633. november 5-i lőcsei regiszter a menedékszírti oklevelekről. Sajnos pontos időpontról itt sem értesülünk, de megtudhatjuk, hogy Károly király 1311-ben Órfalut³² és Lechnicet adományozta Kakas mesternek.³³ Az ország jogi szokásainak megfelelően az új tulajdonosok megkapták a birtokukba került területre vonatkozó okleveleket is, így nem csodálkozhatunk azon, hogy ezek a dokumentumok egykor a monostor levéltárában pihentek.

A birtokkal kapcsolatos oklevelekből kiderül, hogy Kakas mester Lechnic falut a német jognak megfelelően telepítette be. Továbbá megtudhatjuk azt is, hogy a birtokon 62 telek volt. A soltész a telepítésért a malom felét, egy sörfőző házat és két

²⁸ DEDEK 1889, 100–101.; BUCHTA 2005, 22.

²⁹ A monostor levéltári forrásairól: BUCHTA 2005, 5–8.; ŠTEVÍK 2010, 15.; KÜTNÍK 1966, 176–193.

³⁰ A karthauziakat Márton perjel és Goblinus testvér képviselte. FEJÉR VIII/2. 227–228.; WAGNER I. 403.; RÁBIK 2011, 97–98.; RDSL II. 214–215. 453.; AOKLT. V. 452. sz. (= DL 31067. Átirások: DL 1961.; DL 1962.; DL 1963.; DL 39446.; DF 266974. (csonka); DL 36762.; DL 36766. Másolatok: DL 1542.; DL 382.; DL 1612.; DL 36763.; DL 36764.; DL 36767.; DL 68912.; DL 1427.; DF 286700.).

³¹ RÁBIK 2012, 81.

³² Ennek a birtoknak az esetében az adományozás megerősítéséről van szó: RDSL I. 413. sz. 514. sz.

³³ ŠA Levoča, Scrin. VI, Fasc. 6, Nr. 32.; RDSL I. 944. sz.; RÁBIK 2012, 82. A szerzők szerint az oklevél közelebből nem ismert.

szabad telket kapott, valamint hat dénárt a cenzusból. Ehhez még megkapta a kisebb bírságokat, valamint a nagyobbak harmadát is, mivel a pereken ülnökként vett részt a bíró mellett. Mindez azért fontos a karthauzi szerzetesek szempontjából, mert 1325-ben János soltész és felesége János menedékszírti perjelnek adományozta a lechnici soltészséghez tartozó minden jövedelmét és tulajdonát,³⁴ hogy ezzel is erősítse az újonnan alapított monostor helyzetét.³⁵

Ezután Márton perjel János szerzetes vezetése alatt több rendtagot bízott meg az új monostor építésével. Hamar rádőbentek azonban arra, hogy a Lechnic melletti birtok nem lesz elegendő az alapításra. Területileg elégségesnek számított, de nagy részét erdő borította és így kevés volt a termőföld. Mivel a szerzetesek száma alapján állapították meg a monostor ellátásához szükséges termőföld nagyságát, így a még fel sem szentelt remeteségnek szüksége volt további adományokra.

Kakas mester adományát nem sokkal később, 1320. április 6-án Károly király is megerősítette.³⁶ Ebből az oklevélből kiderül, hogy Kakas további adományokat is tett. A szerzeteseknek adta Hámor faluban lévő malma felét, továbbá a falu jövedelméből évente 3 márkát.³⁷ Fontos megjegyezni, hogy mindezt a menedékszírti monostornak adta. Ugyanebben az évben Károly két privilégialis oklevélben megerősítette Kakas mester további adományát Órfalu határában, valamint felmentette a szerzeteseket az adók fizetése alól.³⁸

Vladimír Rábik szerint az uralkodó által megerősített oklevelek tekinthetők a monostor valódi alapító iratainak: ezt az a tény is alátámasztja, hogy az 1319-ben Kakas mester által kiadott oklevelet soha nem erősítették meg a Károly király által kiadott oklevelek nélkül. A szerző szerint így nyerték el jogi megerősítésüket, azaz a gyakorlatban megismétlődött a menedékszírti monostor alapításának formája: először királyi jóváhagyás, majd az alapító birtokokkal látta el a monostort, amit Jakab püspök hagyott jóvá. A szepesi prépost ezúttal azért maradt ki az alapítás folyamatából, mert a dunajeci monostor esetében nem egy új szerzetesrend honosításáról döntött az alapító.³⁹ Érveik között az is szerepel, hogy mivel az uralkodó jóváhagyta az alapítást, ezért nem volt szükség a prépost beleegyezésére, nem mellesleg azért sem, mert a király a prépostság kegyura volt. Megemlítette továbbá azt az 1324-ben kiadott oklevelet,

³⁴ RÁBIK 2012, 82. A szerző csak az eperjesi levéltárban fellelhető oklevél jelzetét ismerteti. Szerinte János soltész eladta a tulajdonát képző soltészséget.

³⁵ AOKLT. IX. 31. sz. (= DF 266967. Másolatok: DL 36767.; DL 36768.).

³⁶ FEJÉR VIII/2. 255–256. 49. sz.; WAGNER I. 404.; WAGNER II. 73–74.; RÁBIK 2011, 99. (1320. IV. 9-i dátummal); RDSL II. 248–249. 535. sz.; AOKLT. V. 745. sz. (eredetije nem ismert = DL 1961. (Károly király, 1323. I. 23.); DL 1962. (szepesi káptalan 1339. I. 4.); DL 1963. (Károly király 1339. XI. 24.); DL 39446. (szepesi káptalan, 1344. VII. 10.); DF 266974. (csonka, I. Lajos király, 1358. IV. 3.).

³⁷ Kakas mester adományának eredeti példánya nem ismert. FEJÉR VIII/2. 255–256. 49. sz.; WAGNER I. 404.; WAGNER II. 73–74.; RÁBIK 2011, 99. (1320. IV. 9-i dátummal); RDSL II. 248–249. 535. sz.; AOKLT. V. 745. sz. (= DL 1961. (Károly király, 1323. I. 23.); DL 1962. (szepesi káptalan 1339. I. 4.); DL 1963. (Károly király 1339. XI. 24.); DL 39446. (szepesi káptalan, 1344. VII. 10.); DF 266974. (csonka, I. Lajos király, 1358. IV. 3.).

³⁸ DL 1961.

³⁹ RÁBIK 2012, 83.; RÁBIK 2011, 95.

amelyben az uralkodó a karthauziak első alapítójaként nevezi meg magát és amelyet a magyar kutatás szerint hamis.⁴⁰

Vladimír Rábik elméletével nem lehet teljesen egyetérteni. Meglátásom szerint Kakas mestert nem tekinthetjük csupán jótékonykodó úrnak. Az 1307-ben hozott ítélet szerint ugyanis monostoralapításra kötelezték őt. Belátható, hogy a hat monostor felszerelése, adományokkal való ellátása hatalmas összegbe került volna. Kakas a menedékszírti szerzeteseknek tett adományt és csak az 1319-ben kiadott oklevélben olvashatunk arról, hogy Lechnic falut Márton menedékszírti perjelnek adományozta új monostor alapítására. Még Károly király sem említi az újonnan alapított dunajeci monostort, amelyre áldását adta volna. Szövegszerűen csak egy 1326. november 1-jei forrásból értesülünk arról, hogy Kakas mester Károly király engedélyével ajándékozta Lechnic falut a karthauziaknak, hogy megalapítsák a Dunajec melletti Szent Antal völgyi monostort.⁴¹ A királyi engedély, illetve az adományozás megerősítése a kegyes adomány későbbi jogi biztonsága végett volt szükséges, hiszen Kakas mester testvérei és azok utódai, mivel Kakas örökösök nélkül hunyt el, követelhatték volna a birtokot. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy ekkorra már az említett karthauzi telep önálló intézményként működött. 1322-ben a két monostor egyezséget kötött ugyanis az önállósodásról, bár az oklevél tartalmát ma már nem ismerjük, de létezéséről tudunk.⁴² Ezzel érthetővé válik az is, miért maradt ki a terület egyházi vezetője, a szepesi prépost, illetve az esztergomi érsek az alapításból.

Jóllehet a két monostor útjai külön váltak, vagyonuk elkülönítésére csak később került sor: 1351-ben Péter és Konrád perjelék, a Felső-Alemann provincia vizitátorai Lechnic birtoklása miatt a két szepességi karthauzi rendház közt folyó perben – miután átnézték mindkét fél oklevelcét – megállapították, hogy az említett birtokot néhai Kakas mester a menedékszírti karthauziaknak adta a dunajeci monostor alapítására, tehát az őket illeti.⁴³ A per folytatásáról egy évvel későbből van adatunk. János menedékszírti perjel és a konvent oklevele szerint a két szepességi rendház között Lechnic falu tárgyában felmerült ellentétet és vitát Péter, a szentmáriavölgyi rendház perjele, valamint Konrád, a Szűz Mária trónja rendház perjele – mindketten tartományi vizitátorok –, lezárták. A döntésük alapján a menedékszírti rendháznak nincs joga Lechnic falu tárgyában panaszt tenni a szentantálvölgyi testvérek ellen, avagy számon kérni bármit, amit elődeik és ők maguk a szentantálvölgyi rendház alapítására adtak, akár könyvekben, akár kiváltságok terén, akár Relyó falucska (*villula*) jövedelme tárgyában. Mindezekben felül a szentantálvölgyi szerzeteseket nyugtatták ama 8 forint adósság felől, amit borra fizettek ki.⁴⁴

Visszatérve Vladimír Rábik tanulmányára, a szerző méltán emelte ki a fentebb idézett négy oklevelet (emlékeztetől: Kakas mester lechnici adományát; Károly király megerősítéseit, valamint ugyancsak Károly oklevelét arról, hogy a karthauzi szerzetesek mentesek a királyi adó fizetése alól). Helytálló az a megállapítása is, hogy ezt a négy

⁴⁰ AOKLT. VIII. 567. sz. (= DL 1962. szepesi káptalan, 1339. I. 4.; átiratból ismert); Blazovits László szerint ebben az időben Ferenc fia: Tamás a szepesi várnagy és a király sem járt ekkor a szepesi várbán, az oklevél hamisnak tekinthető.

⁴¹ WAGNER III. 175–176; FEJÉR VIII/3. 143–145. 39. sz.; AOKLT. X. 440. sz. (= DL 31070. Átirás: DL 31072. (Miklós esztergomi érsek, 1361. 4. 27.)

⁴² RÁBIK 2012. 84. Az oklevélről feljegyzés készült a már említett 1633-as regiszterben.

⁴³ AOKM V. 528–529. 324. sz. (= DF 266971. Átirás: DL 30657. (szepesi káptalan, 1355. III. 1.).

⁴⁴ DF 266972. Átirás: DL 4496. (szepesi káptalan, 1355. III. 1.).

oklevelet mintegy egészként kezelték a középkor során, ugyanakkor ennek ellenére jogi szempontból ezek az iratok nem tekinthetők alapítólevélnek. Az ismert és előbbieken felsorolt adatok tükrében két dolgot állíthatunk biztosan: a monostornak nem azért nincsen szokványos alapítólevele, mert az az idők folyamán elveszett, hiszen a szerzetesek a későbbiekben a kezdetekre vonatkozó okleveleiket többször is átiratták, hanem azért, mert – mondjuk ki – nem is volt. A második állításom ebből is következően az, hogy Kakas mester eredetileg a menedékszírti monostor filiájaként hozta létre a karthauzi telepet, amelyet az első magyarországi karthauzi közösség, azaz Menedékszírt először egyfajta gazdasági központként alakított ki. A dunajeci monostor megalapítási időpontjának mindezek nyomán az 1319-es Kakas-féle adománylevél tekinthető.

A vizitátorok szerepe a dunajeci karthauziak életében

A Magyar Királyság területén létrehozott első két karthauzi konvent kapcsolata a kezdeti időkben nem volt felhőtlen. A Menedékszírt és Lechnic között dúló hatalmi-önállósági harcokat csak tetézte, hogy a szepességi néma barátok éltvittele eltért a francia földön megszokott magányos elmélkedéstől. Ennek egyik oka az lehetett, hogy a konventek birtokai távol estek a klastromtól, valamint anyagi helyzetükből kifolyólag nem engedhették meg maguknak, hogy birtokaik igazgatásával más személyeket bízzanak meg. A rend szabályzata szerint a szerzetesek csak akkor hagyhatták volna el a monostor közvetlen környezetét, ha a generális káptalanra mentek, illetve egyéb, a konventtel kapcsolatos ügyben kellett intézkedniük. Menedékszírt lakói ebben a kérdésben sokkal szigorúbban jártak el, mivel a monostor helyül szolgáló menedékhely eleve erős határral védett, zárt terület volt. A dunajeci konvent esetében a határok a kezdetektől tisztázatlanok voltak, sokkal nyíltabb és megközelíthetőbb terepen épült fel a barátok telepe. Ráadásul több soltészszeg is a tulajdonukat képezte, a sörfőzéstről, valamint a népszerű lazacok értékesítéséről is a szerzetesek gondoskodtak.⁴⁵ A karthauziak „szabad életének” híre eljutott a rend vizitátoraihoz is. A XIV. század első felében a szepességi barátok a rend szlavóniai tartományába tartoztak, csak később kerültek át a Felső-Alemann provinciába.⁴⁶ Ezért is érdemes kihangsúlyozni, hogy az 1342-ben érkező Hugó liguriai és János seiczi perjelek a szlavóniai provincia vizitátorai voltak. A neves elöljárók fő feladatuknak a dunajeci monostor határainak kijelölését tartották: a tágabb clausura határát keletről a *Scebnik* vize képezte, a forrástól egészen addig, amíg a Dunajec folyóba ömlik. Ettől a ponttól a Dunajec folyó képezte a természetes vonalat addig a völgyig, ahol északról délre Frankvágása falu terjedt. Ez lett a nyugati határ. Délről pedig a *Dhorn* nevezetű hegységet nevezték meg.⁴⁷ A vizitátorok az oklevélben megjegyezték azt is, hogy a szerzetesek a jövőben csak ezeken a határokon belül szerezhetnek további birtokokat. A *terminus*, vagyis a határ, fontos meghatározója volt a karthauzi telepeknek már a rend

⁴⁵ DEDEK 1889, 118.

⁴⁶ A tartomány alapját azok a monostorok képezték, amelyeket a szepességi telepekkel egy időben alapítottak, valamint a földrajzi adottságok miatt több neves monostor is a Felső-Alemann provincia része lett. Dedek Crescens Lajos művében több téves adatot is találunk a tartományok beosztásával kapcsolatban, ám sorait még akkor vetette papírra, amikor a rendre vonatkozó források nagy része még nem jelent meg. DEDEK 1889, 118.

⁴⁷ Eredeti oklevél nem ismert. AOKLT. XXVI. 146. sz. (= DL 36772.; DF 266996.).

első éveiben is, sőt még a pápai bullákba is bekerült a néma szerzetesek birtokainak határmegjelölése, vagyis annak fontossága fontossága – a szerzetesekkel kapcsolatos oklevelekben kucsfontosságú az *intra*, illetve *infra terminos* megjelölés.⁴⁸ A magány eléréséhez szükséges területen, ahol biztonságban érezték magukat, birtokokat szerezhettek. Nem sokkal később jött létre a *spatium* megnevezése, vagyis annak a területnek a körülírása, amely a szerzetesek sétájához szükséges távolságon belül volt. Így keletkezett szimbolikusan is a karthauzi monostorok kettős határa.⁴⁹

Az említett oklevélben Hugó és János vizitátorok megszabták a monostor szűkebb határai is. Feltételezhetően erre a határra utal az a kőfal is, amelyet Goblin perjel kezdett el építtetni a monostor körül. Az előjárók megtiltották a barátoknak a csavargást és megszabták, hogy a határokat csak a generális káptalan engedélyével hagyhatják el.

Annak ellenére, hogy a szepességi monostorok első szerzetesei működő és jeles múltra tekintő nyugati rendházakból jöttek, a Magyar Királyság területén meg kellett teremteni saját önálló struktúrájukat. Nem egészen fél évszázados tevékenységük után érkeztek meg az első vizitátorok, hogy a kialakult helyzetet az előírások szerint szabályozzák, viszont még ezután sem sikerült teljesen lezárni a két konvent között kialakult nézeteltéréseket. Mint láttuk, 1351-ben Péter és Konrád perjelek, a Felső-Alemann provincia vizitátorai lettek megbízva azzal, hogy tisztázzák a vitás kérdéseket. János menedékszíri perjel ígéretet tett arra, hogy ha szükséges, átadja a dunajeci monostornak azokat az okleveleket, amelyek Lechnic birtoklását igazolják. Ezzel a kijelentésével mintegy szimbolikusan is elismerték a Szent Antal-völgyi karthauzi monostor függetlenségét.

A szentantálvölgyi monostor sorsa az alapítás után

A dunajeci monostor első perjele az a János szerzetes volt, akit Márton menedékszíri perjel megbízott az új telep építésével. János legfőbb célja valószínűleg az lehetett, hogy az új létesítményt anyagilag a lehető legmegfelelőbbben be tudja biztosítani. Kakas mester pártfogásában sikerült megszereznie az idegen kézen lévő Lechnic soltészszéget és a nedeczai egyház birtokait.⁵⁰ Nedecz várát, amelyet dunajeci várnak is szoktak nevezni, maga Kakas mester építtette a XIV. század elején. A folyó partján a magyar – lengyel határ védelmét szolgálta, de a comes vétségei miatt Károly király elkobozta tőle, több birtokával együtt. Nedecz favárát később Drugeth Vilmos nádornak adományozta, aki azt átépíttette és kőből készült erődítmény lett belőle.⁵¹

⁴⁸ EXCOFFON 2006, 89–91.; Hasonló jelentőséggel bírt a *clausura* fogalma is: PANSTERS 2014, 24.; Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 137. A *procurator*nak engedték meg, hogy a monostortól minden irányban egészen öt kilométeres körön belül tartózkodhat. Eleinte csak a perjel engedélyével tehette ezt meg évente négy alkalommal. Több ízben értesülünk arról is, hogy a szerzetesek elhagyták a monostor területét, amiért figyelmeztették őket: HOGG 2004, 423. 425.

⁴⁹ TÖRÖK-LEGEZA 2001, 16–17. Dedek Crescens Lajos művében felsorolta azokat a településeket, amelyek a kijelölt határokon belül feküdtek: Kis- és Nagylechnic, Lessnicz, Haligóc, Richwald, Rulno, a két Franková, Ófalu, Nedecz, Mátyásfalva és Hannusfalva. DEDEK 1889. 119.

⁵⁰ DEDEK 1889, 103.

⁵¹ LENČIČ 2003, 367. A vár történetéről a magyar szakirodalomban bővebben: SEBŐK 2010, 385–389.

A dunajeci konvent sok tekintetben szerencsésebb körülmények között látta meg a napvilágot, mint a Keresztelő Szent János tiszteletére épült menedékszírti monostor. Egyrészt alapítója előretekintően gondoskodott a monostor anyagi helyzetéről, másrészt földrajzi fekvése is előnyösebb volt.⁵² A monostor közelében volt a Lengyelországba vezető út, ami miatt a monostor fekvése nem minden tekintetben felelt meg a rend szigorú előírásainak. A szerzeteseket könnyebben meg lehetett közelíteni, mint a kietlen tájon épült menedékszírti monostor lakóit, így azok nyugalmanak megzavarása nélkül is gyorsabban terjedt a néma barátok jó híre. A hajózásra is alkalmas Dunajec folyó, valamint a szomszédos országgal történő kereskedelmi kapcsolatok révén a Szepesség északi része az ország frekvenciált területévé vált.

Az alapító, Kakas mester halála után gyorsan új jötevője akadt a konventnek Drugeth Vilmos nádor személyében. Jótéteményeinek nagyságát különböző adományaival mérhetjük. Ezek közül a legfontosabb, de talán legösszetettebb Ófalu birtokának esete. Az ezen a helyen létrehozott soltszászsgot a szerzetesek már korábban megvásárolták, a birtok viszont Kakas mester tulajdonában maradt.⁵³ Kakas mester halála után a család gondoskodott özvegyéről.⁵⁴

A szepesi krónikák és azok alapján az elmúlt évszázadok történései a falu eredetét visszaviszik azokba az időkbe, amikor a terület még őserdő volt.⁵⁵ Keletkezését azonban összefüggésbe kell hozni a Tarkói/Berzeviczy család többi birtokával a Magura vidékén, tehát a legvalószínűbbnek azt tekinthetjük, hogy leghamarabb a XIV. század elején jött létre. 1330-ban Krisztián ófalusi soltszász eladta soltszászságát János perjelnek és a dunajeci karthauziaknak, mégpedig a Kakas mester által egykor megszabott feltételek mellett.⁵⁶ Pontosan ismerjük azt az oklevelet is, amelyben Kakas mester 1308. július 24-én Thidericus mesternek adományozott egy területet a Pribic és a Dunajec folyók között írtásra és falu telepítésére.⁵⁷ Az oklevél nem bizonyítja azonban egyértelműen, hogy itt Ófalu telepítésére kapott megbízást a soltszász, avagy a sikeren felbuzdulva további falvak telepítésével bízták meg. Egy valami biztos: az említett oklevél feltételei mérvadóak voltak Ófalu soltszászságának továbbadásakor.

A birtok tulajdonosa, Kakas mester, anyagi helyzetének romlásakor a területet zálogba adta Drugeth Vilmosnak. Ám azt sem ő, sem rokonai nem tudták visszaváltani, ezért az ügy bíróság elé került és a nádor megszerezte a birtokot. A két úr bizonyosan nem kedvelte egymást, ennek ellenére a Drugeth Vilmos még jóval halála előtt a szerzeteseknek adományozta a területet, ahogy azt Kakas mester is valószínűleg kívánta volna. A pápához fordult, hogy a közbenjárására az esztergomi érsek és a szepesi prépost joghatósága alól is kikerüljön a birtok. 1331-ben XXII. János pápa oklevelében arra kérte

⁵² DEDEK 1889, 110.

⁵³ Az esetről Dedek művel alapján röviden beszámol: TÖRÖK–LEGEZA 2001, 34–35.

⁵⁴ A néhai Rikolf mester fiai: János és Rikolf mesterek jelen nem lévő fiaik nevében is, a másik részről János és Rikolf testvérének, Kakas mester özvegye: Aleyt kinyilvánította, hogy teljes körű elégtételt kapott jegyajándékát illetően, így mentesítette János és Rikolf mestereket a további követelése alól. AOKLT. XII. 464. sz. (= DL 68809. 1328. XI. 10.).

⁵⁵ FEKETE NAGY 1934, 238.

⁵⁶ Csak újkori másolatból ismert. FEJÉR VIII/3. 477–479. 199. sz.; MES III. 171. 248. sz.; FEJÉR VIII/5. 198–200. 118. sz.; AOKLT. XIV. 466. sz. (1330. 8. 5-i dátummal) = DL 36760; DEDEK 1889, 111.

⁵⁷ FEJÉR VIII/1. 259–260.; SUPPLEMENTUM II. 31–32.; AOKLT. II. 414. sz.; RDSL I. 263. 579. sz.; FEKETE NAGY 1934, 239. (= DL 1723.; DL 36760.).

követeit, Jakabot és Rajmundot, hogy vizsgálják meg a nádor kérését,⁵⁸ de a fejleményekre források hiányában csak következtetni tudunk. Hat évvel később Drugeth Vilmos az uralkodó előtt is János dunajeci perjelnek és konventjének adta az említett birtokot minden tartozékával együtt.⁵⁹ Ennek ellenére a szerzetesek csak Nagy Lajos király idejében tudhatták azt teljesen magukénak.⁶⁰ Az uralkodó – nyilván, mint a lengyel örökség részét – lefoglalta a birtokot, majd miután kiderült a tévedése, orvosolta azt. 1342-ben a dunajeci perjel személyesen jelent meg az uralkodó előtt, hogy tisztázza a birtokkal kapcsolatos jogokat. Lajos ugyanis sajátjaként kezelte Ófalut. János perjel bemutatta a birtoklást igazoló okleveleket, többek között a pápai követek jelentését is. 1342. december 13-án kelt oklevelében átírta és megerősítette az elődje által kibocsátott okiratot, amelyben Károly király megerősítette Drugeth Vilmos nádor adományát.⁶¹

Az év végén, december 22-én Lajos király megparancsolta a várnagyoknak, nemeseknek, és minden érintettnek, hogy a birtok ügyében ne zaklassák a szerzeteseket, mivel megtekintette a dunajeci karthauzi monostor okleveleit Ófaluról, és azt, mivel teljes joggal őket illeti, visszaadta nekik.⁶² Az eset érdekessége, hogy az ófalui birtok ügyeinek intézése során mindvégig János nevezetű perjele volt a dunajeci monostornak, ám mindhárom esemény során – a soltészség megvásárlása, Drugeth Vilmos adományozása, Lajos király megerősítése – más és más személy viselte a perjeli címet.

Birtokjogi szempontból nem elhanyagolandó az a tény sem, hogy nem tudjuk biztosan megállapítani, mikortól kezelhetjük a dunajeci konventet önálló gazdasági egységként. Mint már említettük, létezett egy 1322-ben kiállított dokumentum, melyben a két szepességi konvent egyezséget kötött az önállóságról. Mivel az egyezés szövegét nem ismerjük, továbbra is nyitottan kell kezelnünk ezt a megállapodást.⁶³ Biztosabb támpontot adhat a vizitátorok 1351. évi oklevele. Ha az utóbbi évet vesszük mérvadónak a Szent Antal völgyi konvent életében, akkor még azt is feltételezhetjük, hogy a királyi udvarban valóban félreértés áldozatává vált Ófalu birtok tulajdonjoga. De arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a birtok közelsége a stratégiailag és kereskedelmi szempontból fontos Dunajec folyóhoz és a Lengyelországba vezető úthoz is válthatott ki nemtetszést bizonyos körökben.

Következő fontos és nem kevésbé összetett kérdés Ófalu egyházának története. A soltészek által alapított települések esetében a kánonjogi dilemmák mindig színesebbé

⁵⁸ THEINER 1859, 541–542. 839. sz.; MES III. 189. AOKLT. XV. 159. sz. (= DF 291661. 1331. IV. 30.).

⁵⁹ 1337. VII. 25. Eredeti nem ismert. FEJÉR VIII/4. 223–225. 103. sz.; WAGNER III. 177.; 1335. évi kelettel: FEJÉR VIII/4. 88–89.; MES III. 301. 430. sz.; AOKLT. XXI. 428. sz.; 1335. évi kelettel: AOKLT. XIX. 446. sz. (= DF 253821. (Lajos király, 1342. XII. 19.); DF 266969. (Lajos király, 1342. XII. 13.); DF 266970. (szepesi káptalan, 1344. VII. 9.).

⁶⁰ DEDEK 1889, 113.

⁶¹ A Lajos király által megerősített oklevélben nem szerepel a pápai követek levelének szövege, csak a diploma megfogalmazásából sejtethetjük, hogy az uralkodó nem csak apja oklevele alapján ismerte el a tévedést. AOKLT. XXVI. 646. sz. (= DF 266969.).

⁶² AOKLT. XXVIII. 494. sz. (= DF 266970.).

⁶³ Eredetije nem ismert. AOKM IV. 294. 176. sz.; MES III. 485. sz. 638. sz.; AOKLT. XXVI. 663. sz. A dokumentumot 1364-ben ismét megerősítették Lajos király új pecsétjével. MNL OL Camald de Lechn. 6–10. (= DL 3538. (szepesi káptalan, 1520. VIII. 1.); DF 266992. (Lajos király, 1521. VI. 6.); DL 36760. (Szapolyai János magyar király, 1527.).

⁶⁴ RÁBIK 2012, 84.

teszik az eseményeket. Amikor János dunajeci perjel megvásárolta Krisztián soltész fiaitól, Jánostól és Miklóstól Ófalut, akkor leszögezték, hogy a soltészt megillető haszonvételek is az övéik, mégpedig aszerint, ahogy arról Kakas mesterrel megállapodtak.⁶⁵ Csakhogy a Kakas által kiadott privilégiumban csak az egyház tizedeiről esik szó, más tekintetben nincs megemlítve az alapítandó település egyháza.⁶⁶ 1331-ből ismerjük XXII. János pápa – korábban már említett – levelét, amelyet magyarországi követeinek, Jakabnak és Rajmundnak címzett: Drugeth Vilmos nádor adományának köszönhetően a pápa többek között Ófalut kiemelte az esztergomi érsek és ezáltal a szepesi prépost fennhatósága alól. Ez azért volt fontos, mert egyúttal a plébánoskinevezés jogát is érintette. A birtok új tulajdonosa, Drugeth Vilmos nádor talán erre az eshetőségre gondolva kérhette a pápától, hogy vegye ki Ófalut az esztergomi érsek joghatósága alól. Guidó bíboros, pápai legátus 1349. október 10-én a Szent Antal-völgyi karthauziak kérésére, mivel nincs annyi bevételük, amelyből kellően tudnának gondoskodni magukról, az ófalui plébániát minden joggal és tartozékával egyetemben egyesítette a monostor jövedelmeivel. A plébánia élére ezek után a konvent nevezhetett ki vikáriusi címmel egy papot, aki a lelkek gondozását látja el.⁶⁷ A szerzetesek általi vikárius kinevezése annak fényében, hogy nem foglalkozhattak lelkipásztorkodással, teljesen érthető. Ez abban az időben történt, amikor a rend fokozatosan nyitott a pasztorizáció felé egész Európában. Mindez viszont azt jelenti, hogy ha a szerzetesek valóban ekkor kaptak engedélyt az ófalui egyház plébánosának kinevezésére, akkor az ottani plébánia korábbi egyházjogi történetét, hasonlóan a monostoréhoz, továbbra is homály fedi.⁶⁸

⁶⁵ Az oklevél eredetije nem ismert. FEJÉR VIII/3. 477–479. 199. sz.; MES III. 171. 248. sz.; FEJÉR VIII/5. 198–200. 118. sz.; AOKLT. XIV. 466. sz. (1330. VIII. 5-i dátummal). (= DL 36760.; DL 1723.).

⁶⁶ FEJÉR VIII/1. 259–260.; SUPPLEMENTUM II. 31–32.; AOKLT. II. 414. sz.; RDSL I. 263. 579. sz.; FEKETE NAGY 1934, 239. (= DL 1723.; DL 36760.).

⁶⁷ FEJÉR VIII/4. 509–512. 263. sz.; FEJÉR IX/1. 73. 16. sz. (1342. évi keltezéssel); FEJÉR IX/1. 681–682. 375. sz.; WAGNER III. 178–179.; AOKLT. XXVI. 529. és 530. sz. között. (= DF 266968. Átirások: DL 8524. (szepesi káptalan, 1399. VI. 23.); DL 36773. (szepesi káptalan, 1399. VI. 20.).

⁶⁸ A rend kapcsolata a lelkipásztorkodással érdekes képet mutat később is: Boldizsár menedékszíri perjel 1539. május 1-jei Szomolnok városának címzett leveléből megtudjuk, hogy a szomolnoki plébános köteles kéthetente misét szolgáltatni és szentbeszédet tartani a stószí templomban. Ezenkívül ugyan erre kötelezték őt a nagyobb egyházi ünnepek alkalmával is. A szentségeket akkor és annyiszor kell kiszolgáltatnia, amikor és ahányszor a hívek azt kívánják. Ezekért a szolgálatokért a plébános a község méhészeitől és gyümölcsöseiből tizedet kap, minden portáról pedig egy tyúkot és sajtot, továbbá a hívek kötelesek felajánlást tenni a szentmise, keresztes és gyónás alkalmával. WAGNER I. 228–229.; DEDEK 1889, 196.

Felhasznált források és szakirodalom

FORRÁSOK

- AOKLT *Anjou-kori oklevéltár (1301–1387). Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia.* Főszerk. Kristó Gyula. Budapest–Szeged, 1990–
- AOKM *Anjoukori Okmánytár.* I–VII. Szerk. Nagy Imre, Tasnádi Nagy Gyula. Budapest, 1878–1920.
- FEJÉR I/1–X/6. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* Szerk. Fejér Gregorius. Budapest, 2004. CD-ROM.
- MES I–IV. *Monumenta ecclesiae Strigoniensis.* Szerk. Knauz Ferdinánd, Dedek Crescens Lajos, Dreska Gábor, Érszegi Géza et col. Esztergom, 1874–
- RDSL I–II. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I–II.* Szerk. Vincent Sedláč. Bratislava, 1980–1987.
- SUPPLEMENTUM I–III. *Supplementum Analectorum terrae Scepusiensis.* I–III. Szerk. Bárdossy, János, Schmauk, Mihály, Weber Samu. Szepesváralja–Lőcse, 1802–1908.
- THEINER 1859. *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia (1216–1352).* Szerk. Augustino Theiner. Romae, 1859.
- WAGNER I–IV. *Analecta Scepusii sacri et profani I–III.* Szerk. Carolus Wagner. Viennae, 1774–1778.
- ZSO I–XII. *Zsigmondkori oklevéltár.* I–XII. (1387–1425). Szerk. Mályusz, Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Bálint. Budapest, 1951–2013.

SZAKIRODALOM

- BUCHTA 2005 Buchta, Michal: *Kartuziánsky kláštor v Lechnici. Červený kláštor.* Szakdolgozat vezetője: Vladimír Rábik. Trnava, 2005.
- CHALUPECKÝ 1994 Chalupický, Ivan: Najstaršia šľachta na Spiši. In: *Najstaršia šľachta na Slovensku.* Szerk. Katarína Šturlajterová. Martin, 1994. 77–
- CSUKOVITS 2003 Csukovits, Enikő: *Középkori magyar zarándokok.* Budapest, 2003.
- DEDEK 1889 Dedek, Crescens Lajos: *A karthausiak Magyarországon.* Budapest, 1889.
- ENDRÖDI 2006 Endrödi, Ján: Ku genealógii a názvu rodu Berzeviczy. *Annales Historici Presovienses* 6 (2006) 43–57.

- EXCOFFON 2006 Excoffon, Sylvain: Les chartreuses et leurs limites (Xie–Xve siècle) *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérieur public* 37 (2006) 87–101.
- FEKETE NAGY 1934 Fekete Nagy, Antal: *A Szepesség területi és társadalmi kialakulása*. Budapest, 1934.
- HOGG 2004 HOGG, James: Daily Life in the Charterhouses of Lethenkow and Lechnitz in the Late Middle Ages as seen in the Acta of the Cartusian General Chapter. *Archaeologia Historica* 29 (2004) 421–452.
- HOMZA 2009 Homza, Martin: Včasnostredoveké dejiny Spiša. In: *Historia Scepusii I. Dejiny Spiša I*. Szerk. Martin Homza, Stanislav Sroka. Bratislava–Krakow, 2009. 125–327.
- HRADSZKY 1888 Hradszky, József: *Szepesvármegye a mohácsi vész előtt*. Szepes-Váralja, 1888.
- KÚTNIK 1966 Kútnik, Jozef: K predkartuziánskym dejinám Červeného kláštora pri Dunajci. *Nové obzory* 8 (1966) 176–193.
- LABANC 2009A Labanc, Peter: Páni zo Spišského Hrhova a zo Šváboviec – počiatky rodov. *Historický zborník* 19 (2009) 2. 27–38.
- LABANC 2009B Labanc, Peter: Páni z Veľkej Lomnice – Počiatky rodu. In: *Studia Historica Tyrnaviensia VIII*. Trnava, 2009. 14–30.
- LENČIŠ 2003 Lenčiš, Štefan: Drugetovci a Spiš. In: Homza, Martin – Gladkiewicz, Ryszard (eds.): *Terra Scepusiensis*. Levoča – Wrocław 2003. 367–379.
- SEBŐK 2010 Sebők, Ferenc: Dunajec (Nedec) vára a XIV. században. In: „Fons, skepsis, lex“ *Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő s Makke Ferenc tiszteletére*. Szerk. Almási Tibor, Révész Éva, Szabados György. Szeged, 2010. 385–389.
- PANSTERS 2014 Green, John – Pansters, Krijn: The Golden Epistle and the Ladder of Monks. Aspects of Twelfth-Century Carthusian Spirituality. In: *The Carthusians in the Low Countries. Studies in Monastic History and Heritage. Miscellanea Neerlandica XLIII*. (Studia Cartusiana 4.) Szerk. Krijn Pansters. Peeters–Leuven, 2014. 189–216.
- PIRHALLA 1899 Pirhalla, Márton: *A Szepesi prépostság vázlatos története*. Lőcse, 1899.
- RÁBIK 2006 Rábik, Vladimír: Spišský župan Bald(uin) (1290–1301) a spoločenské pomery na Spiši za vlády posledného Arpádovca. *Studia Archaeologia Slovaca Medievalia* V (2006) 19–48.

- RÁBIK 2007 Rábik, Vladimír: Monumenta diplomatica historiam Cartusianorum in Scepus illustrantia. Projekt diplomatára spišských kartuziánov. *Studia Archeologica Slovaca Mediaevalia* 6 (2007) 7–22.
- RÁBIK 2011 Rábik, Vladimír: Foundation Deeds of the Charterhouse at Lechnica (The Red Monastery) On the Circumstances of Monastery Foundation. In: *Church and Ethnicity in History*. Szerk. Vida Beáta. Ostrava, 2011. 91–104.
- RÁBIK 2012 Rábik, Vladimír: Začiatky kartuziánskej rehole na Spiši. In: *Studia Historica Tyrnaviensia XIV–XV*. Trnava, 2012. 68–86.
- RUCIŇSKÝ 2009 Ruciňský, Henryk: Neskorostredoveké dejiny Spiša. In: *Historia Scepusii I. Dejiny Spiša I*. Szerk. Martin Homza, Stanisław Sroka. Bratislava–Krakow, 2009. 330–543.
- SLIVKA 1996 Slivka, Michal: Vzájomné väzby stredovekých kláštorov vo východnej časti Karpát (poľsko-slovensko-ukrajinské). *Archaeologia historica* 21 (1996) 193–217.
- ŠTEVÍK 2003 Števík, Miroslav: Najstaršie názvy a písomné doloženie, polohy a vývoj (zaniknutých) osád severovýchodného Spiša v neskorom stredoveku (1250–1526). In: Miroslav Števík: *K stredovekým dejinám Spiša*. Stará Ľubovňa, 2003. 83–114.
- ŠTEVÍK 2005 Števík, Miroslav: *Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša*. Stará Ľubovňa, 2005.
- ŠTEVÍK 2007 Števík, Miroslav: *Rubrum Clastrum*. Stará Ľubovňa, 2007.
- ŠTEVÍK 2010 Števík, Miroslav: K počiatkom a lokalizácii kláštorov na Spiši. *Sandecko-spišské zozbity* 5 (2010) 8–21.
- TÖRÖK–LEGEZA 2001 Török József, Legeza László: *Kartauziak*. Budapest, 2001.
- VIDA 2015 Vida Beáta: A menedékszirti karthauzi krónika. In: *Középkortörténeti tanulmányok* 8. Szerk. Tóber Márta, Maléth Ágnes. Szeged, 2014. 107–125.
- WITKOWSKI 2011 Witkowski, Rafał: *Praedicare manibus. Zakon kartuzów w Europie Środkowej od początku XIV do połowy XVI wieku*. I–II. (Analecta cartusiana 285.) Salzburg, 2011.

Abstract

Dejiny Červeného Kláštora

Spiš sa považuje za dôležité územie v dejinách kartuziánov: v ohraničenom priestore rehoľa vlastnila dva kláštory. Podľa historikov kartúza pri Lechnici vznikla vďaka politickým nepokojom v XIV. storočí, ale poznáme aj hypotézu, podľa ktorej Červený Kláštor sa stal prvou poľskou kartúzou. Dejiny pánov z Lomnice a pánov z Hrhova sú spojené so vznikom tejto cirkevnej inštitúcie. Štúdia sa zaoberá s okolnosťami, ktoré viedli k založeniu kláštora, tiež s dejinami spomínaných rodín. Archív kartuziánskych kláštorov je veľmi vzácny: listiny sú mimoriadne dôležitými prameňmi dejín Spiša.

Fundátorom kláštora sa stal magister Kokoš. Jeden z jeho familiárov zavraždil člena súperiacej rodiny. Za trest okrem iného musel založiť a podporiť niekoľko kláštorov. Nepoznáme zakladaciu listinu, ale na základe existujúcich premeňov môžeme povedať, že magister Kokoš bol iniciátorom fundácie a v pozadí celého aktu môžeme sledovať Karola I.

Vďaka archívu tunajších kartuziánov – ktorý sa zachoval len čiastočne, napriek tomu je najvýznamnejší medzi uhorskými kartúzami –, na príklade Červeného Kláštora môžeme sledovať európske dejiny rehole na domácej pôde: vznik dvojitého hraníc, inovácie, vzťah s ostatnými kláštorami, vizitácie, pastoračná činnosť, ale aj zánik jednotlivých domov.